

TÜRSAB BOTANİK SEMİNERİ NOTLARI

Prof. Dr. Tuna Ekim, İstanbul Üniversitesi, Fen Fakültesi, Botanik Anabilim Dalı, Süleymaniye- İstanbul

-TÜRKİYE'NİN BİYOLOJİK ZENGİNLİĞİNİN ÖNEMİ VE DİĞER AVRUPA ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Türkiye Flora (Bitki) ve Fauna (Hayvan) zenginliği açısından dünyada kıta özelliği gösteren nadir ülkelerden birisidir. Avrupa Kıtası'nda 12.000 civarında çiçekli bitki türü yetiştiği bilinirken ülkemizde bu sayı 10.000 civarında olup bunlardan 3 bin kadarı endemik, yani yalnız ülkemizde yetişip dünyanın başka ülkesinde olmayan, yetişmeyen, ülkemize özgü bitkilerdir. Avrupa'da yaklaşık 60.000 kadar hayvan türü yetiştiği bilinmektedir. Ülkemizde yaşayan hayvan türlerinin henüz tam bir envanteri çıkarılmamış olmakla birlikte, halen bilinen tür sayısının 40.000 olduğu, gelecekte bu sayının Avrupa rakamına ulaşabileceği, hatta belki de geçebileceği tahmin edilmektedir.

Bu rakamları, özellikle bitkiler hakkında verilenleri Avrupa ülkeleri ve komşularımızla ile şöyle kıyaslayabiliriz.

Floristik açıdan en zengin Avrupa ülkeleri Akdenizli olanlardır. Bunların en zengin olanlarının (Yunanistan, İtalya, Fransa, İspanya, Eski Yugoslavya) floralarındaki çiçekli bitki sayısı ise 5-6.000 tür arasındadır. Bütün Avrupa ülkelerinin endemik tür sayısı toplamı 2600 civarındadır. En zengin olan Yunanistan'da bu sayı 1000 civarındadır. Ülkemizde 3000 endemik bitki türü olduğu düşünülürse bu açıdan ne kadar şanslı bir ülke olduğumuz ortaya çıkar.

Komşularımız arasında en zengin Flora İran'dadır ve 8.000 civarındadır. Florası henüz tam yazılmadığı için endemik tür sayısı tam bilinmemekle birlikte 2.000 civarında olduğu sanılmaktadır.

-EKOTURİZM OLAYI İÇİNDE DÜŞÜNÜLMESİ GEREKEN BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN YABANCILARA TANITILMASININ ÜLKEMİZ AÇISINDAN ÖNEMİ

Flora ve Fauna listesinin bu zenginliğinin, ülkemize sayılamayacak kadar çok avantajlar sağlaması gerekirken, bu zenginliğin korunması devletimize ve ülkede yaşayan bizlere büyük bir sorumluluğu da birlikte getirmektedir. Dünyada son yıllarda gün geçtikçe yaygınlaşan ortak düşünce biyolojik zenginliklerin o ülke yanında dünyanın tamamının da yararlanacağı canlı varlıklar olduğu ve bunların korunmalarının gerekliliğidir. İşte bu sorumlulukta görev alacak meslek gruplarından birisi "Turizm Şirketleri" ve "Doğa Turizmi Rehberleri" dir.

Turist rehberlerinin bu zenginliğin yerli ve yabancı turistlere tanıtılması yanında , bunların tahrip edilmeden korunması konusunda da önemli katkıları olacaktır. Bilindiği gibi son yıllarda bazı yerli, ama özellikle yabancı turistler, deniz ve güneş ağırlıklı turizmi dışındaki turistik aktivitelere de ilgi göstermeye başlamışlardır. Daha çok ülkemizin batı yarısında ve kuzeyinde gerçekleştirilen doğa turizmi aktiviteleri son yıllarda ülkemizin doğu yarısındaki terör olaylarının sonlanması ile yurt çapında yapılı hale gelmiştir.

Ekonomik ve sosyal açıdan gelişmiş ve doğa korunmasında diğer ülkelere göre daha bilinçleşmiş ülkelerde doğadan izinsiz bitki ve hayvan örneği toplamak yasaktır. Örneğin hiç kimse, izin almadan Alp dağlarından bitki ve hayvan toplayamaz. Bütün tabiatı koruma alanlarından canlı toplamak yasaktır. Turistler yaptıkları gezilerde

örnek toplamak yerine resim çekmeyi yeğlerler. Bu ülkelerde yüzyıllar evvel kurulmuş Botanik Bahçeleri ile Doğa Tarihi Müzelerinde halka ilkokul yıllarından başlayarak doğa koruma bilgisi ve bilinci aşılanır.

Ülkemizde 1983 ve 1988 yıllarında yayınlanan iki kararname ile yabancıların doğadan bitki ve hayvan ve de arkeolojik materyal toplamaları izne bağlanmıştır. Ancak bu kararlardan, Arkeolojik zenginliklerimiz ile ilgili olanı, belki uygulanabilmekte , bitki ve hayvanlarla ilgili hükümler ise, kuralları bilen, öğrenen ve kurallara sadık (ayrıca uluslar arası şöhrete de sahip) çok az yabancı bilim adamı dışında, uygulanmamaktadır. İşin ilginç yanı bu kararlardan vatandaşlarımızın - bu kararla ilgili olanlar dahil- haberi yoktur. Bu nedenle ülkemize gelen yabancılar canları istedikleri canlıları, halkımızın misafirperverliğinden de yararlanarak, kolaylıkla toplamakta ve gümrüklerimizde hiçbir zorlukla karşılaşmadan ülkelerine kolayca götürebilmektedirler.

Ülkemize iyi veya kötü amaçlarla gelen yabancılar ile en yakın ilişkide olan meslek gruplarının başında turizm rehberleri gelmelidir. Bu rehberler kılavuzluk ettikleri gruplardaki turistlere ülkemizin biyolojik varlıklarını korumadaki duyarlılıklarını anlatmalı, onları bu varlıkları toplamadan, ancak resimlerini çekerek inceleyebilecekleri konusunda uyarmalıdır.

Pek doğaldır ki doğa ile ilgili farklı turizm olaylarının yaygınlaştırılması, ülkemiz turizmüne yeni bir çehre verecek ve turist sayısı ile bunlardan elde edilecek dövizi artıracaktır. Ancak bu çeşit turizmin yaygınlaştırılması, amaca hizmet edecek şekilde geliştirilmesi, turizm acentaları ile turizm rehberlerinin mesleki organizasyonlarının bu amaca hizmet edecek, doğa koruma konularında bilinçli eleman ve rehber yetiştirmeleri ile mümkün olabilir. Bu kuruluşlar kendilerine yakın üniversitelerin biyoloji bölümleri ile ilişki kurarak özellikle turizmin minimum düzeye indiği sezonlarda hizmet için eğitim çalışmaları düzenleyerek kendi gereksinimleri olan rehberler yetiştirmelidirler. Unutulmamalıdır ki özellikle doğa turizmi için, yani bitki- hayvan ve hatta jeolojik zenginliklerimizi incelemeye, görmeye gelen turistler zaten bu konularda belli bir bilgi birikimine sahiptirler. Ancak bu bilgileri kendi ülkeleri ile sınırlı olabilir. O nedenle bu turistlere hitap edecek rehberler en az onlar, hatta onlardan çok biyolojik ve hatta jeolojik bilgilerle teçhiz edilmelidir ki, gezdirdikleri kimseleri tatmin edebilsinler. Aksi halde kısa bir süre sonra, ülkemizde ciddi önlemler alınmazsa mermi geriye tepebilir. Yani ülkemiz turizmi için açılacak yeni bir kapı açılmamak üzere kapanabilir. Bu nedenle bu konularda ancak belli bir bilgi birikimi olan firmaların bu işle uğraşması sağlanmalı, bu konuda rehberlik yapacaklar çok iyi (en azından gelen turistler seviyesinde veya onlardan daha iyi bitki ve hayvan tanıyacak kadar) yetiştirilmelidirler.

Biyolojik konularda rehberlik yapacak olanların bitkiler hakkında kabaca bir bilgileri olması gerekmele birlikte gerekirse bunlar bölgelere veya çeşitli canlı gruplarına göre ayrı ayrı yetiştirilmelidir. Örneğin Karadeniz bölgesi ve Akdeniz bölgesi hem bitki, hem de hayvanları açısından birbirinden farklıdır. Ayrıca kuş bilen bir kişi aynı derecede bitki bilemez. Hatta belli hayvan ve bitki gruplarında özelleşmiş rehberler yetiştirmek de bu stratejinin bir parçası olmalıdır.

Doğa turizminde en çok ilgi çeken canlı grubu bitkilerdir. Hayvanlar hareketli oldukları için bunlar kolay gözlenemezler. Gözlenmeleri, çok yaygın ve yavaş hareketliler dışında, tamamen tesadüfi veya bazı hallerde (kuşlar gibi) özel ekipmanlara (dümbün vb.) ihtiyaç gösterir. Ancak bitkiler hareketsiz oldukları için bunların gözlenmesi seyri ve fotoğraflanması, hayvanlara göre çok kolaydır.

Biyolojik çeşitliliğin ülkemiz turizm faaliyetleri arasına alınmasının aşağıdaki temel yararları olacaktır:

- A- Ülkemiz Tanıtımına Katkısı
- B- Özellikle Kırsal Yörelere Ekonomik Katkısı
- C- Sezonun Yaygınlaştırılması
- D- Doğa Rehberliği Gibi Yeni Bir İş Alanı
- E- Biyolojik Çeşitliliğin Korunması

-BİTKİLER AÇISINDAN BİYOLOJİK ZENGİNLİKLERİMİZ VE BU ZENGİNLİKLERİN NEREDE VE NE ZAMAN SERGİLENMESİ GEREKTİĞİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Ülkemiz, gezilecek yerlerin denize yüksekliği (0-5000 m) , denize yakınlık ve uzaklığına, dağların denize dik veya paralel oluşu vb. nedenlerden dolayı bazı makro ve mikro iklimik alanlara sahiptir. Bu nedenle vejetasyonun ve hayvan hayatının uyanması yöreden yöreye, hatta yöre içindeki bazı kesimlerde farklılık gösterir. Örneğin güzel giden havalarda Mart ayında Antalya'da denize girebilecek durumlarda, hemen yakınındaki dağlar karlar ile kaplıdır. Bu nedenle ülkemizde yapılacak gezi programlarında iklimsel özelliklerin göz önüne alınması gerekir.

Akdeniz bölgesinde bitkileri incelemek için en uygun ay, bitki gruplarına göre değişmekle birlikte, Mayıs olmasına karşın, İç ve Doğu Anadolu'da bu sezon Haziran ve Temmuz'un ilk yarısıdır.

Bazı bitkiler, özellikle soğanlı bitki cinslerinin bazı türleri ilkbaharda çiçek açarken, aynı cinsin bazı türleri sonbaharda çiçek açar. Bu konuda en popüler ve tanınan bitki cinsi Siklamen'dir. Kardelen de aynı konuda verilebilecek bir örnektir. Bu iki cinsin hem ilk hem de sonbaharda çiçek açan türleri vardır. Şayet siz bu iki cinse ait bütün türleri size tek seyahatte gösteririm dersiniz , karşı taraf bu konuda az da olsa bilgili ise sizin cahilliğinizi kolaylıkla anlar.

Türkiye'ye Meşe görmeye gelen bir yabancı bu ağaçların sonbaharda meyva vereceğini ve ancak o zaman doğru tanınacağını bilir. İlkbaharda Meşe turu düzenlemeyi teklif eden bir firmanın bu konuda ne kadar cahil olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.

Bu nedenle, özellikle tur pazarlama elemanları, satacakları bitkilerin bu tip özelliklerini özellikle bu işe soyunduğunda bir bilenden öğrenmelidir. Bunların kimler olacakları konusunda bu notun daha sonraki bölümlerinde bilgi verilmiştir.

-FLORİSTİK ÖZELLİKLERİ TANITACAK TUR PROGRAMLARI VEYA ROTALAR HAZIRLANMASINDA ÖNEMLİ BİTKİ GRUPLARI, İZLENECEK YÖNTEMLER KONUSUNDA İPUÇLARI

Ülkemizin zengin florası içinde özellikle yabancıların ilgisini çekecek bol miktarda bitki çeşidi bulunmaktadır. Bazı turistler çok sayıda bitki görecekleri genel bitki turlarını tercih edebilecekleri gibi, bazıları ilgilendikleri, merak ettikleri bitkileri özellikle görmek isterler.

Genel bitki turlarına katılacak turistler için çok problem yoktur. Ülkemizin hemen her yeri, özellikle Akdeniz , Orta ve Doğu Anadolu bölgelerinin hemen her yeri, ama özellikle kolay ulaşılacak yüksek kesimleri , Karadeniz'in ise özellikle yüksek yaylaları onların tanımadıkları, görünce heyecanlanacakları çok sayıda bitki türleri ile kaplıdır.

Bu tip geziler için en önemli şey gezinin zamanını iyi ayarlamaktır. Akdeniz bölgesinin 1000 metreye kadar olan yerlerinde en bol bitki görülecek zaman Nisan ayı sonları ile Mayıs ayı içidir. Hazirandan sonra bu seviyelerdeki bitkiler kurumaya başlar. Ancak bu bölgenin 1000 metreden sonraki yükseklikleri ve diğer bütün bölgelerimizde haziran ve temmuz ayları vejetasyonun en zengin olduğu sezondur. Bu tip gezileri

Temmuz ortalarından sonra düzenlememenizi salık veririm. Aksi halde hem firma olarak siz, hem de onlara arazide eşlik eden rehberler mahcup olurlar.

Bu tip genel geziler için pekçok değişik rota düzenlenebilir. Ancak sizlere önerim özellikle Akdeniz'in alt kesimleri dışındaki yerlerde yüksek dağlardan geçen rotaları tercih etmenizdir. Çünkü ilginç bitki türleri genellikle yüksek dağlarda yoğunlaşmıştır. Pek doğal olarak bu dağlara ulaşmak için alçak seviyelerdeki bol bitkili yerler zaten gösterilebilir.

Daha ilginç turlar özel bitki çeşitleri için düzenlenir. Yurt dışında özel bitki grupları ile ilgilenen kişiler de çoğunluktadır. Bunların kendi ülkelerinde veya dünya çapında kurulmuş dernekleri, vakıfları vb. sosyal –bilimsel amaçlı toplulukları , cemiyetleri vardır. Örneğin belli bir grup Odunlu bitkilere ilgi duyar. Bu amaçla ya bütün ağaçlar veya belli ağaç çeşitleri ile ilgilenen dernekler vb. kuruluşlar vardır. Bunlar Dendroloji (Ağaç Bilimi) dernekleridir. Ağaca meraklı turistler için ülkemizde yetişen hemen bütün ağaçlar ilginç olmakla birlikte özellikle endemik olanlar (yani yalnız ülkemizde yetişip başka ülkelerde yetişmeyenler) veya başka ülkelerde de yetişmekle birlikte en güzel ormanları ülkemizde olanlar, bu kişiler için daha ilginçtir. Bunlarda başlıcaları: *Quercus vulcanica* ve *Q. pontica* (ikisi de meşe), *Acer divergens* (bir akçaçağaç türü), *Abies bornmuelleriana* ve *A. equi- trojani*) (endemik köknar türlerimiz) *Cedrus libani* (Toros Sediri). *Pinus* (Çam) . Burada bir önemli noktaya işaret etmek isterim. Avrupa ormanları zamanında çok tahrip edilmiş olup şu anda gördüğümüz ormanların ancak %5 veya 10' u (çok sarp yerlerde insanın ulaşamayacağı sert yamaçlarda bulunanlar) doğal orman, diğerleri ise dikme yani suni ormanlardır. Ülkemizde ise bu oran Avrupa'nın tamamen tersidir. Turistler doğal orman görmeye meraklıdırlar ve ülkemizin ormanlarında bu meraklarını bol bol tatmin ederler.

Yurt dışında hem ülkemizde hem de kendi ülkelerinde yetişen bazı otsu bitkilerle ağırlıklı olarak ilgilenenler vardır. Bunlar Siklamen Derneği, Salep Sevenler Derneği, Kardelen Sevenler Derneği vb gibi topluluklarda bir araya gelir hem ülkeleri hem de dünyada bu cinslere ait bitkileri inceler, bilimsel veya peyzaj değerlerini tartışırlar.

Ülkemiz florası içinde özellikle yabancıların ilgisini çekebilecek önemli bitki grupları aşağıda belirtilmiştir. Bu grupların adlarını (bilimsel veya Latince adlarını) belirterek turlar düzenleyebilirsiniz:

Bunların Başında Geofit dediğimiz soğanlı, yumrulu, rizomlu bitkiler gelir. Bunların en çok ilgi toplayanları ise Siklamen (*Cyclamen*), Kardelen – Snow drop- (*Galanthus*), Çiğdem (*Crocus*), İmparator Lalesi, Terslale (*Fritillaria*), gibi cinslerdir. *Orchidaceae* familyası (Salepgiller) yabancıların en çok ilgilendikleri bitki gruplarının başında gelir. Bu gruba daha pek çok güzel ve gösterişli süs bitkisi girer ise de en çok tanınanları ve çok türü bulunanlar bunlardır.

Diğer bir grup boya bitkileri veya kök boyası da denen bitkilerdir.

Tıbbi ve aromatik bitkilere meraklı olan turistler için de ülkemizde çok sayıda bitki çeşidi bulunur. Bunlardan en yaygınları Ticari adı kekik olan *Origanum m spp.* (spp. türleri demektir.), bilimsel kekik (*Thymus spp*) dir. Ülkemiz doğal gül (*Rosa*) türleri açısından da çok zengindir. Bu grupta da daha pek çok bitki çeşidi bulunur.

Bütün bu bitkileri görmek isteyen turistlere takdim edeceğimiz turlar yılın değişik zamanlarında ve ülkemizin farklı kesimlerinde düzenlenebilir. Bu konularda daha ayrıntılı bilgi size en yakın üniversitelerin Fen, Fen-Edebiyat fakültelerinin Botanik Anabilim Dallarını elemanları ile özellikle ağaçlar açısından Orman Fakültelerinin Orman Botaniği Anabilim Dallarını elemanları tarafından verilebilir. Onlarla ilişki kurarak bu bilgileri elde edebilirsiniz.

-PAZARLAMA ELEMANLARININ YURT DIŐI YAZIŐMALAR SIRASINDA BİLMESİ GEREKEN ÖNEMLİ NOMENKLATÜREL KURALLAR.

Yurt dıŐı ile yazıŐmalarda dikkat etmeniz gereken çok önemli hususlar Őunlardır: Unutmayınız ki her canlı türünün insanlar gibi bilimsel isimleri vardır. Ancak onlarda bu isimlerin yazılıŐı ve okunuŐu bizimkilere göre terstir. Örneğın benim aile adım Ekim, kendi adım ise Tuna'dır. YazılıŐı ise Tuna Ekim Őeklinindedir. Canlıların da bir aile adı vardır ki ona cins adı denir. Bir de tür adları vardır. Ancak onlarda yazılıŐ bizimkine göre terstir. Yani önce cins veya aile adı, daha sonra da tür adı yazılır. Örneğın hepimizin tanıdığı pembe Gül bitkisinin adı *Rosa canina* 'dır. Burada Rosa gül cinsinin, canina ise pembe gül'ün adıdır. Yağı çıkarılan gülün adı ise baŐkadır , *Rosa damascena*. Bu iki gül tür adlarının farklı olması ile yazımda kolayca birbirinden ayrılır.

Canlı türlerinin hepsine bu Şekilde Latince isimlerin verilmesi ülkeler arası , hatta bazen aynı ülkenin değişik kesimlerinde , verilen isimler farklı ve bunların öğrenilmesi imkansız olduğundan, uluslar arası bir beraberlik sağlamak içindir. Bir bitkinin İngilizce veya diğer dillerdeki adlarını bilemezsiniz (örneğın ben bile çoğunun İngilizcesini bilmem). Ama Latincesini bilir ve yazarsanız dünyadaki herkes sizin hangi bitkiden bahsettiğinizi kolaylıkla anlar. Kısaca bitkilere Latince ad verilmesinin amacı, herkesin hangi bitkiden söz ettiği konusunda uluslararası birliği ve sağlamak, yanlış anlamaları önlemektir.

Yurt dıŐı yazıŐmalarda en çok dikkat edilecek hususlardan birisi bitki isimleri yazarken Latince veya bilimsel isimlerin yalnız italik veya koyu olarak, normal yazı stilinden farklı yazılmasıdır. Bunun nedeni bu isimlere dikkat çekmektir. Yurt dışında en cahil kimseler bile bunu bilmekle birlikte ülkemizde ancak biyologlar veya ilgili meslek mensupları bilir. Şayet bir bitki veya hayvan'nın bilimsel adını normal Şekilde yazarsanız, karşı taraf sizin bu konulardaki bilginizi hemen anlar ve olayı baŐtan kaybedersiniz.

Bitki familyalarının sonuna daima aynı ekler gelir ki bu aceae ekidir. Bu Şekilde yazılmıŐ bir bitki adı gördüğünüz taktirde bu isimin bir familyaya ait olduğunu anlamamız gerekir. Örneğın yukarıda verdiğimiz örneklerden yalnız Orchidaceae familya ismidir. Diğerlerinin çoğu, tek isimle yazılanlar cins, iki isimle yazılanlar ise tür adlarıdır. Familya adları her zaman italik yazılmayabilir, ancak öyle yazılırsa da çok yanlış olmaz.

Bazı bitkilerin adları üç isimlidir. Bunlardan birincisi cins, diğer ikisi ise tür adıdır. İki tür adı yazılırken araya daima – iŐareti konur.

Bu konuda son ama çok önemli bir hatırlatmam daha vardır. Bitki isimleri yazılırken cins adı daima BÜYÜK, tür adı ise daima KÜÇÜK harfle başlar *Rosa canina* gibi. Bu husus karŐınızdakinin sizin bu konulardaki bilginizi anlaması için yeterli bir sebeptir. Çok dikkatli olunuz!!!!!!